

Sygn. akt I UK 516/16

POSTANOWIENIE

Dnia 20 września 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak

w sprawie z odwołania A.D.
przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
o ustanie ubezpieczenia społecznego rolników,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 20 września 2017 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 19 lipca 2016 r., sygn. akt III AUa (...),

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w (...) wyrokiem z dnia 19 lipca 2016 r. oddalił apelację wnioskodawcy A.D. od wyroku Sądu Okręgowego w B. z dnia 30 listopada 2015 r. oddalającego odwołanie od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddziału Regionalnego w B. z dnia 10 lipca 2015 r., stwierdzającej ustanie ubezpieczenia społecznego rolników wnioskodawcy od dnia 1 kwietnia 2005 r. oraz ustanie obowiązku opłacania składek w wymienionym okresie.

Sądy *meriti* podzieliły stanowisko organu rentowego, że skoro wnioskodawca objęty na podstawie decyzji z dnia 22 października 2001 r. ubezpieczeniem społecznym rolników od dnia 1 listopada 2001 r., nie poinformował KRUS o rozpoczęciu z dniem 1 stycznia 2004 r. prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej ani nie złożył wymaganego na podstawie art. 5a ust. 5

ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 277 ze zm.) zaświadczenia o wysokości należnego podatku, to jego ubezpieczenie rolnicze ustało na podstawie art. 5a ust. 6 tej ustawy. Sąd Apelacyjny podniósł, że regulacja art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników nie zawiera wymogu pouczenia ubezpieczonego przez KRUS o obowiązku złożenia zaświadczenia o wysokości podatku jako przesłanki skutku z art. 5a ust. 6. Nieuprawnione jest zatem twierdzenie, jakoby na ubezpieczonym nie ciążył obowiązek ustawowy złożenia zaświadczenia o wysokości podatku, dopóki nie zostanie o nim poinformowany przez KRUS. Art. 62 ust. 1 pkt 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników nie ma zastosowania do rolników, którzy jak wnioskodawca, rozpoczęli pozarolniczą działalność gospodarczą przed zmianą prawa w 2004 r. i nie zgłosili jej prowadzenia w KRUS. W konsekwencji brak indywidualnego pouczenia nie powoduje wyłączenia skutku w postaci ustania ubezpieczenia społecznego rolników, jeżeli ubezpieczony zaniechał obowiązku wyrażnie określonego w ustawie. Stanowisko to jednoznacznie potwierdza uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2015 r., III UZP 1/15 (OSNP 2016 nr 4, poz. 46). Ponadto prawomocna jest decyzja KRUS odmawiająca wnioskodawcy przywrócenia terminu do złożenia zaświadczenia o wysokości należnego podatku (art. 5a ust. 7 ustawy).

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku wywiódł wnioskodawca, zaskarżając go w całości. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez ustalenie, że skarżący podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników od dnia 1 kwietnia 2005 r., a w każdym razie o zasądzenie od organu rentowego na rzecz skarżącego kosztów procesu za wszystkie instancje.

Skarga kasacyjna została oparta na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego:

1) art. 62 ust. 1 pkt 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w związku z art. 5 ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych przez ich niewłaściwe zastosowanie, wskutek ich nieuwzględnienia, a w konsekwencji uznanie, że na organie rentowym nie ciążył

obowiązek indywidualnego zawiadomienia rolnika o konieczności udokumentowania formy opodatkowania oraz wysokości osiąganego w danym roku dochodu z pozarolniczej działalności gospodarczej, w sytuacji, gdy ustawodawca w treści tego przepisu zapewnił ubezpieczonym dbałość o ich interesy przez informowanie rolników o ich prawach i obowiązkach wynikających z ustawy, a prawidłowa wykładnia wskazanych przepisów powinna uwzględniać, że przed zmianą prawa rolnicy byli pouczani o obowiązku zawiadomienia o „zmianach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu” bez wyjaśnienia, o jakie zmiany i okoliczności chodzi, zatem zgodnie z uzyskanym pouczeniem ubezpieczeni mogli powziąć przekonanie, że jeżeli nie zamierzają zmienić tytułu ubezpieczenia społecznego, to nie muszą dokonywać żadnych czynności prawnych;

2) art. 5a ust. 5 i 7 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników przez błędną wykładnię oraz niewłaściwe zastosowanie polegające na nieuwzględnieniu faktu, że skarżący w 2004 r. ani w latach kolejnych nie osiągnął w podatku dochodowym z prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej kwoty wyższej niż kwoty graniczne, a w dacie podejmowania pozarolniczej działalności gospodarczej spełniał on warunki wymagane do dalszego podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników, co w konsekwencji doprowadziło do zastosowania wobec niego rygorystycznych skutków w postaci ustania obowiązkowego ubezpieczenia społecznego rolników, bez rozważenia jego indywidualnej sytuacji, braku zawinienia odnośnie nie złożenia zaświadczenia o wysokości należnego podatku, a przede wszystkim okoliczności, że organ rentowy odmówił skarżącemu przywrócenia terminu na złożenie stosownych zaświadczeń, co pozbawiło go instytucji złagodzenia surowych skutków w postaci ustania obowiązkowego ubezpieczenia rolników;

3) art. 31 ust. 3 w związku z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP przez jego niewłaściwe zastosowanie, skutek nieuwzględnienia w sytuacji skarżącego konstytucyjnej zasady proporcjonalności i zastosowanie nieproporcjonalnie drastycznej sankcji w postaci ustania obowiązkowego ubezpieczenia społecznego rolników i tym samym nałożenie pośrednio na skarżącego obowiązku uiszczenia zaległości składowych z innego, zbiegającego się tytułu ubezpieczeń społecznych, w zestawieniu niezawinionym przez niego zachowaniem w postaci uchybienia

terminowi do złożenia zaświadczenia organu podatkowego z uwagi na nieznaną skomplikowanych regulacji dotyczących możliwości dalszego podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników przy dodatkowym prowadzeniu pozarolniczej działalności gospodarczej.

Skarżący wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania z uwagi na potrzebę wykładni art. 5a oraz art. 62 ust. 1 pkt 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, wywołujących rozbieżności w orzecznictwie. Wskazał, że Sądy orzekające w sprawie oparły się wyłącznie na uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2015 r., III UZP 1/15, nie biorąc pod uwagę orzeczeń wydanych „zarówno przed, jak i przede wszystkim po wydaniu wyżej wymienionej uchwały”, które prezentują odmienne stanowisko w zakresie rygorystycznych skutków w postaci ustania podlegania ubezpieczeniom społecznym rolników z uwagi na zaniechanie złożenia organowi rentowemu zaświadczenia o wysokości podatku z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej oraz w zakresie obowiązków informacyjnych, jakie ciąży na organie rentowym odnośnie pouczenia o obowiązku składania tych zaświadczeń np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2012 r., I UK 269/13, wyroki Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 18 grudnia 2013 r., III AUa (...) oraz z dnia 23 maja 2016 r., III AUa (...).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1), istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2), zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub skarga jest oczywiście uzasadniona (pkt 4). Obowiązkiem skarżącego jest sformułowanie i uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania w nawiązaniu do tych przesłanek, gdyż tylko wówczas może być osiągnięty cel wymagań przewidzianych w art. 398⁴ § 2 k.p.c. Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego w kwestii przyjęcia bądź odmowy przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania wynika z oceny, czy okoliczności powołane przez

skarżącego odpowiadają tym, o jakich stanowi art. 398⁹ § 1 k.p.c.

Wniosek o przyjęcie do rozpoznania skargi kasacyjnej został oparty na przesłance wymienionej w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c., tj. potrzebie wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów.

Oparcie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na przesłance z art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c., tj. na twierdzeniu o istnieniu potrzeby wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów wymaga wykazania, że określony przepis prawa, mimo iż budzi poważne wątpliwości, nie doczekał się wykładni albo niejednolita wykładnia wywołuje wyraźnie wskazane przez skarżącego rozbieżności w orzecznictwie w odniesieniu do identycznych lub podobnych stanów faktycznych, które należy przytoczyć (zob.: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2008 r., III CSK 104/08, LEX nr 424365 czy z dnia 28 marca 2007 r., II CSK 84/07, LEX nr 315351). Skarżącego obciążał obowiązek przedstawienia odrębnej i pogłębionej argumentacji prawnej wskazującej na zaistnienie powołanej okoliczności uzasadniającej przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania, zawierającej szczegółowy opis tego, na czym polegają poważne wątpliwości interpretacyjne (por. postanowienie Sądu Najwyższego: z dnia 8 lipca 2009 r., I CSK 111/09, LEX nr 570112 oraz z dnia 12 grudnia 2008 r., II PK 220/06, LEX nr 950814). Nie można uznać, że w sprawie zachodzi potrzeba wykładni przepisów prawa, jeżeli Sąd Najwyższy zajął już stanowisko w kwestii prawnej prezentowanej przez skarżącego, a nie zachodzą żadne okoliczności uzasadniające zmianę tego poglądu (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2008 r., II PK 220/08, LEX nr 523522 czy z dnia 16 stycznia 2003 r., I PK 230/02, OSNP - wkładka 2003 nr 13, poz. 5).

Na podstawie powyższych wywodów należy stwierdzić, że kwestia dotycząca ustania ubezpieczenia społecznego rolników z uwagi na zaniechanie przez ubezpieczonego złożenia zaświadczenia o wysokości podatku z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej oraz obowiązków informacyjnych organu rentowego w zakresie pouczenia o obowiązku składania tych zaświadczeń była już przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego w

powołanej uchwale siedmiu sędziów z dnia 17 września 2015 r., III UZP 1/15, stwierdzającej, że brak indywidualnego pouczenia ubezpieczonego przez organ rentowy o wynikającym z art. 5a ust. 3 i 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników obowiązku złożenia w terminie zaświadczenia właściwego organu podatkowego o wysokości należnego podatku dochodowego od przychodów z prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej nie powoduje uchylecia określonego w art. 5a ust. 6 tej ustawy skutku w postaci ustania ubezpieczenia społecznego rolników. Uchwała ta była wydana w odpowiedzi na istniejące dotychczas rozbieżności w powyższych kwestiach w orzecznictwie, czego wyrazem był także cytowany w skardze kasacyjnej wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2012 r., I UK 269/13 (OSNP 2013 nr 19-20, poz. 240) oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 18 grudnia 2013 r., III AUa (...). W uzasadnieniu uchwały wyjaśniono, że uprawniona jest ocena, iż wątpliwości może budzić ta linia orzecznictwa, która ustanie ubezpieczenia społecznego rolników łączy radykalnie z samym formalnym zaniechaniem złożenia oświadczenia podatkowego w terminie, czyli bez badania jaka była wielkość podatku warunkująca pozostanie w systemie rolniczym. Stanowisko to ma jednak oparcie w literze prawa pozytywnego. Z drugiej strony nie jest zasadna wykładnia, która wychyla się w przeciwną stronę i przyjmuje, że dopóki rolnik nie będzie indywidualnie pouczony o obowiązku wymaganego działania, dopóty jego ubezpieczenie społeczne rolników nie ustaje. Tak daleko idący reżim i skutek braku pouczenia nie jest jednak zastrzeżony przez prawodawcę. Ujawnia się przy tym brak przepisu, który pozwalałby na taką tezę. Ta linia orzecznicza nie twierdzi wszak, że określony krąg adresatów jest wyłączony z obowiązku znajomości prawa, czyli że nie obowiązuje zasada *ignorantia iuris nocet*. Konsekwentnie, jako że indywidualne pouczenie ubezpieczonego przez organ rentowy o wynikającym z art. 5a ust. 3 i 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników obowiązku złożenia w terminie zaświadczenia właściwego organu podatkowego o wysokości należnego podatku od prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej nie było warunkiem ustania ubezpieczenia społecznego rolników na podstawie art. 5a ust. 6 tej ustawy, to również brak takiego indywidualnego pouczenia nie może prowadzić do uchylecia określonego w tym przepisie skutku w postaci ustania ubezpieczenia społecznego rolników. Ustawa

wyrażnie stanowi, co jest równoznaczne z ustaniem ubezpieczenia z dniem, do którego rolnik lub domownik obowiązany był złożyć zaświadczenia albo oświadczenia w Kasie”. W zakresie wymienionych przesłanek („Niezłożenie zaświadczenia albo oświadczenia, o których mowa w ust. 4, lub niezachowanie terminu do złożenia tego zaświadczenia...”) ustawa nie wymienia indywidualnego pouczenia ubezpieczonego przez organ rentowy o obowiązku złożenia zaświadczenia o wysokości należnego podatku. Akceptacja przeciwnej tezy oznaczałaby, że nowelizacje ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników z 2004 r. i 2005 r. nie przyniosły zasadniczego (zamierzonego) skutku. Z ubezpieczenia społecznego rolników nie zostaliby wyłączeni *ex lege* ci, którzy nie spełniali już nowych warunków ubezpieczenia (zwłaszcza „niby rolnicy”) i nie składali już oświadczeń o objęcie ich ubezpieczeniem społecznym rolników na dalszy czas. W przeciwieństwie do tego kręgu niesprawiedliwe może być pozbawienie *ex lege* rolniczego ubezpieczenia społecznego tego rolnika, który spełniał nowe warunki, jednak nie złożył oświadczenia lub zaświadczenia w terminie. Ustawodawca świadomy jest rygoryzmu nowej regulacji, co wynika z tego, że sam go łagodzi w pewnym stopniu instytucją przywrócenia terminu (art. 5a ust. 7). W takich sytuacjach wyłączeni z rolniczego ubezpieczenia społecznego rolnicy mogą korzystać z tego trybu. Rzeczą sądów zaś jest wykładnia i stosowanie prawa, które powinny ważyć, czy kwestie temporalne i dokumentacyjne mogą przeważać w indywidualnej sprawie nad istotą ubezpieczenia społecznego rolników, które związane jest z działalnością rolniczą i przysługuje tym rolnikom, którzy prowadzą pozarolniczą działalność gospodarczą w niewielkiej skali, niepozbawiającej ich takiego ubezpieczenia. Stanowisko uchwały potwierdzają także zapadłe już po jej wydaniu wyroki Sądu Najwyższego.

I tak w wyroku z dnia 3 lutego 2016 r., I UK 176/14 (LEX nr 2288913), Sąd Najwyższy stwierdził, że indywidualne pouczenie ubezpieczonego przez organ rentowy o wynikającym z art. 5a ust. 3 i 4 ustawy z 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników obowiązku złożenia w terminie zaświadczenia właściwego organu podatkowego o wysokości należnego podatku od prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej nie jest warunkiem ustania ubezpieczenia społecznego rolników na podstawie art. 5a ust. 6 tej ustawy. Brak takiego

indywidualnego pouczenia nie może prowadzić do uchylenia określonego w tym przepisie skutku w postaci ustania ubezpieczenia społecznego rolników. W uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Najwyższy wyjaśnił, że w świetle art. 7 ust. 1 pkt 1 i 2 oraz art. 16 ust. 1 pkt 1 i 2 i ust. 3 w związku z art. 6 pkt 1, 2 i 13 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników o podleganiu z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie decyduje łączne spełnienie przez rolnika (domownika) wszystkich wymienionych w tych przepisach pozytywnych kryteriów kwalifikacyjnych i niezaistnienie chociażby jednej z negatywnych przesłanek, do których należy między innymi podleganie zainteresowanego innemu ubezpieczeniu społecznemu. Osobą podlegającą innemu ubezpieczeniu społecznemu jest zaś osoba podlegająca obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych lub objęta przepisami o zaopatrzeniu emerytalnym. Zatem, *a contrario*, jeżeli rolnik (domownik) podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu, to nie podlega z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu rolników. Właściwa wykładnia cytowanych przepisów prowadzi do wniosku, że podleganie ubezpieczeniu społecznemu z innego tytułu „wyprzedza” ubezpieczenie rolnicze. Wyjątek od prymatu podlegania innym ubezpieczeniom społecznym w razie ich zbiegu z ubezpieczeniem społecznym rolników przewiduje art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, wprowadzony do tego aktu ustawą zmieniającą z dnia 12 września 1996 r. (Dz.U. Nr 24, poz. 585) i wielokrotnie nowelizowany. Zgodnie z treścią tego przepisu w jego pierwotnym brzmieniu, rolnik lub domownik, który podlegając ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie z mocy ustawy, nieprzerwanie przez co najmniej jeden rok, podejmował pozarolniczą działalność gospodarczą, nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym, podlegał nadal temu ubezpieczeniu. Mógł on jednak złożyć w ZUS lub w KRUS oświadczenie, że chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu z racji prowadzonej działalności gospodarczej, o ile spełniał w tym zakresie warunki określone w odrębnych przepisach. Z unormowania tego nie wynikała reguła pierwszeństwa podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu w przypadku jego zbiegu z innym tytułem ubezpieczenia społecznego, a jedynie możliwość dokonania przez zainteresowanego wyboru systemu ubezpieczenia społecznego (por. wyrok Sądu

Najwyższego z dnia 20 lutego 2006 r., I UK 172/05, OSNP 2007 nr 3-4, poz. 52). Wybór ten dotyczył tylko sytuacji, gdy dana osoba spełniała jednocześnie przesłanki objęcia rolniczym ubezpieczeniem społecznym i ubezpieczeniem społecznym z racji prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej, a można go było dokonać wyłącznie w momencie podejmowania tej ostatniej działalności (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2006 r., III UK 46/06, OSNP 2007 nr 15-16, poz. 233) i to pod warunkiem uprzedniego (a więc bezpośrednio przed podjęciem pozarolniczej działalności gospodarczej), trwającego nieprzerwanie przynajmniej jeden rok, podlegania z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie, liczonego od dnia objęcia tym ubezpieczeniem. W wyroku z dnia 7 czerwca 2016 r., II UK 279/15 (LEX nr 2066007), Sąd Najwyższy wskazał, że ujawnienie okoliczności zatajonych przez ubezpieczonego (niepoinformowanie o prowadzonej działalności gospodarczej) wywołuje skutek z mocą wsteczną (*ex tunc*). Stąd skutki wadliwości decyzji wcześniejszej powinny obciążać osobę zainteresowaną (zob. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2015 r., III UK 32/15, LEX nr 1968447).

Jednocześnie, jak zauważa skarżący w uzasadnieniu skargi, w orzecznictwie utrwalony jest pogląd, że rzeczą sądów jest dokonywanie oceny skutków uchybienia przez rolnika jego obowiązkom wynikającym z art. 5a ust. 3 i 4 przez pryzmat „okoliczności faktycznych konkretnej sprawy”. Oparcie zaś wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na przesłance określonej w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. wymaga wykazania, że określony przepis prawa, będący źródłem poważnych wątpliwości interpretacyjnych, nie doczekał się wykładni albo niejednolita wykładnia wywołuje rozbieżności w odniesieniu do identycznych lub podobnych stanów faktycznych (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2015 r., III CSK 269/15, LEX nr 1982406).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.